

Справа “Елсі проти Туреччини” (Elçi and Others v. Turkey)

У рішенні, ухваленому 13 листопада 2003 року у справі “Елсі та інші проти Туреччини”, Суд постановив, що:

мало місце порушення ст. 3 Конвенції (заборона катувань) стосовно поводження, якого зазнали Тагір Елсі, Ніязі Сем, Мерал Даніс Бестас та Гюсні Олмез;

- мало місце порушення ст. 3 Конвенції (заборона нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження) щодо поводження, якому були піддані Сінасі Тур, Сабатіг Аскар, Мехмед Селім Курбаноглу, Месут Бестас, та Ведат Ертен;
- мало місце порушення ст. 3 Конвенції з огляду на неспроможність розглянути заяви скаржників про застосування до них катувань та жорстокого поводження з ними;
- мало місце порушення ч.1 ст. 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) щодо кожного із заявників;
- мало місце порушення ст. 8 Конвенції (право на повагу до особистого і сімейного життя) стосовно Тагіра Елсі, Сінасі Тура, Сабагатіна Акара, Ніязі Сема, Мехмеда Селіма Курбаноглу;
- не було необхідності окремо вирішувати питання щодо можливого порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності);
- не було порушення ст. 25 Конвенції (перешкоджання здійсненню права звертатися до Суду з індивідуальними заявами про захист прав людини та основних свобод) у редакції, яка передувала прийняттю Протоколу №11 (зараз – ст. 34 Конвенції).

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити кожному із заявників від 1210євро до 1750 євро у відшкодування майнової шкоди й від 2100 євро до 36000 євро як компенсацію моральної шкоди.

Обставини справи

Заявники, п. Тагір Елсі, п. Невзат Кайя, п. Сінасі Тур, п. Сабагатін Акар, п. Ніязі Сем, п. Мехмет Селім Курбаноглу, п. Мерал Даніс Бестас, п. Месу Бестас, п. Ведат Ертен, п. Бакі Демірган, п. Аріф Алтінкалем, п. Газанфер Абасіолу, п. Фот Гаурі Демір, п. Гюсні Олмез, п. Імам Сагін і п. Арзу Сагін, є громадянами Туреччини, народилися у проміжку між 1958 та 1971 роками.

Усі заявники є за фахом юристами. Їх було заарештовано та взято під варту органами служби безпеки одразу ж після того, як п. Абдугалкім Гювен, член Партії трудящих Курдистану (далі - ПТК), у своєму зізнанні у вчиненні інкримінованих йому діянь звинуватив заявників у сприянні діяльності цієї партії. Він стверджував, що всі вони, окрім п. Алтінкалема, виконували функції зв'язкових між тими їхніми клієнтами, які перебували у в'язниці, та членами ПТК. Заявники стверджують, що справжньою причиною їхнього затримання був той факт, що вони виконували функції захисників своїх клієнтів у Суді державної безпеки та активно відстоювали непорушність прав людини у своїй щоденній діяльності.

У проміжку часу між 15 листопада та 7 грудня 1993 року заявники були заарештовані працівниками поліції або жандармерії й поміщені у в'язницю. Дехто з них стверджував, що під час арешту працівники органів безпеки проводили обшуки в їхніх помешканнях та офісах, а також здійснювали виїмку документів, знайдених під час обшуків, в тому числі й тих документів, котрі були призначені для подання до Європейської комісії з прав людини (надалі - Єврокомісія).

Усі заявники утримувалися у жандармерії провінції Діярбакір протягом від 7 до 25 днів. Під час перебування у в'язниці вони були піддані допитам щодо можливого їх сприяння діяльності ПТК та стосовно наявності у них зв'язків з цією партією. Дехто із заявників стверджував, що працівники поліції під час проведення допитів застосовували

щодо них образи й погрози застосування насильства; згодом ув'язнених роздягали та поливали зі шланга льодяною водою, принижуючи, завдаючи побоїв та залякуючи їх, з метою отримання підписів на будь-яких документах, зміст яких не був доведений до відома заявників. Ув'язнених утримували у холодних, вологих камерах та коридорах, примушували їх спати на підлозі, іноді навіть залишали із зав'язаними очима. Заявники стверджували, що їм дозволяли відвідувати туалет лише двічі на день. Вони отримували їжу у вигляді одного шматка хліба на день.

Зміст рішення Суду

Всі скаржники заявляли про наявність порушення ст. 5 Конвенції. Крім того, п. Тагір Елсі, п. Ніязі Сем, п. Гюсні Олмез, п. Сінасі Тур, п. Сабагатан Акар, п. Мехмет Селім Курбаноглу, п. Месут Бестас, п. Ведат Ертен та п. Мерал Даніс Бестас, покликаючись на ст. 3 Конвенції, стверджували, що вони були піддані катуванню і такому, що принижує гідність, поводженню. П. Тагір Елсі, п. Сінасі Тур, п. Ніязі Сем, п. Сабагатін Акар і п. Мехмет Селім Курбаноглу скаржилися на застосування до них процедур обшуку й виїмки, що, на їх думку, 8 Конвенції та ст. 1 Першого протоколу до Конвенції. Насамкінець, заявники п. Тагір Елсі, п. Імам Сагін, п. Сабагатін Акар, п. Бакі Деміргад і п. Арсу Сагін стверджували, що мало місце порушення ст. 25 Конвенції у редакції, що передувала прийняттю Протоколу №11.

Суд оцінював скарги заявників стосовно застосування щодо них катувань і такого, що принижує гідність, поводження з огляду на усні покази свідків, надані представникам Єврокомісії. На думку Суду, неможливо достовірно встановити правдивість скарги п. Елсі щодо застосування до нього поводження, яке суперечить ст. 3 Конвенції, під час його перебування у в'язниці одразу ж після затримання. Однак Суду видаються загалом прийнятними скарги щодо жорстокого поводження під час перебування в ув'язненні у жандармерії провінції Дьябакір таких заявників, як п. Тагіра Елсі, п. Ніязі Сема, п. П. Гюсні Олмеза і п. Мерала Даніса Бестаса. Суд відзначив послідовність заявників у обґрунтуванні їхніх скарг щодо форм прояву жорстокого поводження, якому вони були піддані, а саме щодо образ, нанесення побоїв, примушування роздягатися та поливання заявників льодяною водою зі шланга. Виявом такої послідовності в обґрунтуванні скарг заявників було обстоювання своїх прав та законних інтересів перед Державним прокурором, перед судовими слідчими й перед представникам Єврокомісії.

Суд визнав прийнятними та послідовними (несуперечливими) свідчення заявників щодо умов їхнього утримання у в'язниці – холоду, темряви, підвищеної вологості, неналежного забезпечення ліжками, їжею, санітарно-гігієнічними засобами, а також скарги п. Сінасі Тура, п. Сабагатіна Акара, п. Мехмета Селіма Курбаноглу, п. Месута Бестаса та п. Ведата Ертена щодо нанесення їм побоїв, їх приниження, роздягання й залякування з метою отримання підписів на будь-яких документах, зміст яких не був доведений до відома ув'язнених. Суд погодився також з тим, що принаймні у критичні моменти - такі як проведення допитів чи ставка віч-на-віч із п. Гювеном, заявників тримали із зав'язаними очима.

Суд не вважав за доцільне надати важливого значення даним загального медичного огляду заявників, який було проведено перед тим як вони постали перед Державним прокурором, через те, що дані такого медичного огляду були, на думку Суду, спотворені. Навпаки, неналежно проведений медичний огляд був аргументом на користь скарг заявників. Крім того, Суд зазначив, що були виявлені суперечності у показах свідків з боку Уряду Туреччини. Суд також зауважив, що не було проведено належного розслідування обставин справи щодо скарг заявників, скерованих національним правозахисним органам.

У світлі вищезазначених обставин справи Суд визнав, що п. Тагір Елсі, п. Ніязі Сем, п. Мерал Даніс Бестас і п. Гюні Олмез потерпали від фізичного та психічного насильства з боку жандармів під час перебування в ув'язненні. Поводження, якому були піддані вищеперелічені заявники, було особливо жорстоким і завдало їм пекельного болю та глибоких страждань, а тому, на думку Суду, воно охоплюється поняттям “катування” у розумінні ст. 3 Конвенції.

Крім того, Суд вважає, що порушення ст. 3 Конвенції становить і поведження, якому були піддані п. Сінасі Тур, п. Сабагатін Акар, п. Мехмет Селім Курбаноглу, п. Месу Бестас та п. Ведат Ертен, як нелюдське й таке, що принижує гідність щойно названих заявників.

Суд зазначив, що мало місце порушення процесуальних вимог, які випливають зі ст. 3 Конвенції, з огляду на неналежне розслідування, проведене національними судовими органами у справі, яка була порушена на підставі скарги заявників стосовно жорстокого з ними поводження під час перебування в ув'язненні в жандармерії провінції Дьярбакір.

Суд вкотре наголосив на основоположній ролі, яку відіграють професійні юристи у відправленні правосуддя та у захисті принципу верховенства права. Свобода правозахисної діяльності юристів є суттєвою ознакою демократичного суспільства і необхідною передумовою ефективного застосування та охорони норм Конвенції. Саме тому переслідування представників юридичного фаху є ударом у саме серце системи, яку створює Конвенція.

Розглядаючи правомірність утримання заявників, Суд зазначив, що надані у справі докази дали можливість дійти висновку про суперечливість і непослідовність у додержанні вимог щодо кожного із заявників національного законодавства, яке регламентує взяття підозрюваного під варту та його утримання в ув'язненні. Суд дійшов висновку про те, що необхідною умовою правомірності тримання підозрюваного під вартою є дозвіл на це прокурора. Такий дозвіл може бути попередньо надано усно і, як виняток, навіть після того як юридичний факт мав місце, але усний дозвіл обов'язково повинен бути запротокольований у письмовій формі.

У справі, яка розглядається Судом, не було дотримано жодної з цих вимог, тобто органи безпеки не отримали навіть усного попереднього дозволу прокурора на утримання заявників під вартою чи, якщо не було надано попереднього дозволу на таке утримання, підтвердження такого утримання після того, як останні були взяті під варту. Найбільш вражаючим, на думку Суду, був факт повної відсутності будь-яких документів, які б відображали скероване до прокурора прохання органів безпеки про дозвіл на утримання заявників під вартою або про його наказ чи інструкції щодо самого режиму такого утримання. Відтак Суд дійшов висновку про те, що Урядом Туреччини не було доведено наявності дозволу прокурора на арешт та утримання заявників під вартою, як цього вимагає національне законодавство Туреччини, що і становило порушення ч. 1 ст. 5 Конвенції (додержання передбаченої законом процедури).

Суд зазначив, що обшуки, проведені у помешканнях та офісах п. Тагіра Елсі, п. Сінасі Тура, п. Сабагатіна Акара, п. Ніязі Сема, п. Мехмета Селіма Курбаноглу, становлять втручання у право на повагу до житла і таємниці листування. Ні прокурор, ні суддя не видавав жодного ордера на проведення обшуку у помешканнях чи офісах вищеперелічених заявників. Судовими органами не було зроблено будь-якої усної вказівки і не було видано жодного офіційного документа, який би регламентував мету чи межі таких обшуків як до моменту їх проведення, так і після того, як обшуки відбулись.

Поведені обшуки та виїмка документів були надзвичайно широкими. Як наслідок, цінні професійні матеріали були вилучені з помешкань та офісів заявників без отримання на це спеціального дозволу. Суд вже вдруге був вражений відсутністю звітності та відповідальності за слідчі дії, проведені органами безпеки. Відтак Суд дійшов висновку про те, що обшук та виїмка документів були проведені без жодного належного дозволу або застережень, що й становить порушення ст. 8 Конвенції.

З огляду на той висновок Суду, що мало місце порушення ст. 8 Конвенції, було визнано недоцільним окремо розглядати скаргу заявників на предмет наявності порушення ст.1 Першого протоколу до Конвенції.

Суд не вважає встановленим той факт, що мало місце очевидне перешкоджання здійсненню права заявників звертатися до Суду з індивідуальними заявами про захист прав людини та основних свобод.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.